

АЛТЕРНАТИВИ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

От 30 септември до 2 октомври 2015 г. в Грифид хотел „Болеро“, к.к. „Златни пясъци“ - Варна, се проведе академичен форум „Икономика“ на тема „Алтернативи на икономическото развитие през XXI век: теории, политики, решения“.

Академичният форум беше организиран от Клуб „Икономика 2000“, Института за икономически изследвания на БАН и Висшето училище по мениджмънт (Варна). Форумът е продължение на Международната школа за млади икономисти, осъществена в десет издания през периода 1977-1995 г. До 1990 г. организатор на школата е Клубът на младия икономист към Икономическия институт на БАН, а след това - неговият наследник Клуб „Икономика 2000“. Във връзка с това събитието е свързано и с отбелязване на 25-годишнината от създаването на Клуб „Икономика 2000“ като самостоятелна неправителствена организация.

Във форума взеха участие изтъкнати академични учени, университетски преподаватели, млади научни работници и докторанти, специалисти с богат опит в публичната администрация и др. Специален гост беше Н.Пр. г-н Ле Дък Лиу, посланик на СР Виетнам в Р България.

Програмата на мероприятиято беше структурирана в пленарни сесии, включващи основни доклади на водещите лектори и доклади по отделните тематични направления, вкл.: „Икономическата теория в търсене на нови парадигми“, „Глобализация, политически, икономически и екологични кризи и устойчиво развитие“, „Предприятията на XXI век: динамично реструктуриране, стратегии за развитие, корпоративно управление“, „Пазар на труда и социална политика“.

Академичният форум беше открит от *проф. д-р Георги Шопов (ИИИ-БАН, Клуб „Икономика 2000“)*, който пожела на участниците ползотворна работа и изрази надежда, че предложените решения ще бъдат от полза за управлението на страната.

В своя доклад „Икономическият растеж в България – алтернативи, възможности и политика“ *проф. д-р Митко Димитров (директор на ИИИ-БАН)* представи основните фактори, които обусловят икономическия ръст в България, като макроикономическа стабилност (по отношение на външен дълг, бюджетен дефицит, инфлация и т.н.), висок дял европейски фондове/БВП, ниски преки данъци, атрактивност на страната за преките чуждестранни инвестиции, сравнително добро понасяне на икономическата криза в сравнение с други държави-членки на ЕС и т.н. Същевременно се наблюдават и сериозни проблеми като: ниско равнище на доходите на населението (най-ниските в ЕС); много голяма корупция; враждебна бизнес-среда; висок дял на сивата икономика; разочарование и силно недоволство от политическата класа; съдебната система, администрацията, образованието и здравеопазването не предоставят качествени услуги; неефективно използване на земята и на другите природни ресурси; демографска криза, обезлюдяване и емиграция.

Според проф. Димитров незадоволителният темп на икономически растеж не може да се свързва единствено с кризата, а трябва да се търсят по-дълбоки причини, произтичащи от възприетия модел на преход към пазарна икономика и нейното

функциониране. Във връзка с това той разгледа три основни периода и посочи техните акценти, резултати и основни характеристики:

- *Първи период – 1989-1996 г.*: значително изоставане в процеса на смяна на икономическата система.

- *Втори период – 1997-2008 г.*: макроикономическа стабилност и умерен растеж.

- *Трети период - 2009-2014 г.*: криза и следкризисна стагнация.

Като основна характеристика на модела на функциониране на икономиката в доклада е посочено широкото заместване на получаването на доход от икономическа дейност с получаването на рента на основата на политическа и икономическа власт, властови позиции в бюрократичната система, измама и други неикономически фактори. Този модел, формиран през първия етап на прехода, не е преодолян, а само видоизменен. Утвърждаването на паралелна система на рентноориентиран бизнес (нагласени конкурси, нелоялна конкуренция, предимства от неправомерно намалени разходи и т.н.) пречи на нормалното функциониране на пазарно-ориентирания бизнес. Дефектите във функционирането на пазарната икономика са основна пречка пред развитието на икономиката с пълен потенциал и за постигането на стабилен икономически растеж.

Проф. Димитров разгледа и възможностите за развитие и съответните политики, които трябва да бъдат приложени от страна на държавата, по отношение на: икономическата среда, по-ефективното използване на ресурсите, развитие на предприемачеството, защита на конкуренцията, развитие на пазарите за ценни книжа и небанковите финансови институции, насърчаване на иновациите като фактор за икономически растеж („икономика на знанието”, „интелигентен растеж”).

Накрая авторът направи следните по-важни изводи:

- Основният проблем е съществуването на институции, които пречат на бизнеса и не работят за обществения интерес.

- Връзката на политици с рентноориентирания има бизнес порочен характер.

- Необходимо е да се осъществят реформите в нереструктурираните сектори с цел осигуряване на нормални условия за функциониране на пазара и за защита на обществения интерес.

- „Добре работещи институции“ не означава повече държавна намеса в икономиката;

- Държавата трябва да осигури ефективно работещи институции, да премахне дефектите във функционирането на пазара, когато и където се появят, да определи правилата и да осигури тяхното спазване.

Н. Пр. г-н Ле Дък Лиу, посланик на СР Виетнам в Р България, изнесе доклад на тема „Икономическият модел на развитие на СР Виетнам след 30 години на обновление“. В него той представи икономическия модел на развитие на СР Виетнам след 1986 г., когато централизираната икономика е заменена с политиката Доймуй (Обновление) и виетнамската икономика започва да функционира на пазарен принцип. През периода 1986-2015 г. в развитието на виетнамската икономика се разграничават три основни етапа със следните модели на икономически растеж:

- *Първи период – 1986-1996 г.:* Преодоляване на кризата на модела на централизирана икономика. Целта е да се отговори на изискванията за стабилизиране на живота на народа, на икономиката и политиката и страната да се изведе от кризата.

- *Втори период – 1996-2006 г.:* Използване на възможностите и развиване на икономика с износна ориентация. Виетнам излиза от икономическо-социалната криза, основните предпоставки вече са налице и от 1996 г. страната навлиза в нов етап на развитие, свързан с активизиране на индустриализацията и модернизацията, както и на обновлението, с цел преодоляване на позицията ѝ на слабо-развита държава.

- *Трети период – 2006-2015 г.:* Оползотворяване на възможностите и превръщане на виетнамската икономика в част и етап от стойностната верига на продуктите, продавани на световния пазар.

Общата цел е Виетнам да стане модерна индустриална държава със стабилно политическо и социално положение, както и да се подобри животът на хората. За постигането на тази цел трябва да се решат следните основни задачи:

- засилване на икономическо реструктуриране с фокус върху реструктуриране на инвестициите, финансовия пазар и държавните предприятия;

- изпълнение на синхронни мерки за стабилизиране на макроикономиката, контрол на инфлацията, решаване на социални въпроси, намаляване на бедността и осигуряване на социално благосъстояние;

- съсредоточаване на ресурси за осъществяване на фундаментални промени в три основни области: усъвършенстване на пазарната икономика със социалистическа ориентация, при което най-важната задача е административната реформа; постигане на високо качество на човешките ресурси; развитие на модерна инфраструктура;

- ориентация към активно и положително международно интегриране и превръщане на СР Виетнам в приятел, надежден партньор и отговорен член на международната общност.

В доклада се разглеждат и основните цели, заложи в Стратегията за развитие на СР Виетнам до 2020 г.:

Икономически цели:

- 7-8 % средногодишен темп на растеж на БВП;
- реален БВП на човек от населението от 3200 USD през 2020 г.;
- стабилност на макроикономиката;
- изграждане на модерна и ефективна структура на индустрията, земеделието и услугите.

Социални цели:

- изграждане на демократично, консенсусно, справедливо и цивилизовано общество;

- до 2020 г. индексът на човешко развитие да достигне високо-средната група в общото подреждане на страните от света;

- образованието, обучението, науката и технологията да отговорят на изискванията на индустриализацията и модернизацията на страната.

Докладчикът изтъкна, че се очаква постигането на тези цели да бъде реализирано чрез изпълнението на две основни задачи: (1) промяна на модела на икономически растеж и фокусиране върху повишаване на качеството, ефективността и устойчивостта; (2) стабилизиране на макроикономиката, решаване на проблемите с инфлацията и платежния баланс.

В заключение той подчерта, че в процеса на икономическо обновление Виетнам оценява високо сътрудничеството с всички страни, сред които от 65 години е и Р България, и има желание да продължи да засилва и подобрява тези взаимоотношения и занапред.

Доц. д-р Румен Аврамов (Център за академични изследвания – София) изнесе доклад, озаглавен „Разсъждавайки върху икономиката на прехода“. В него той направи преглед на икономиката на прехода, като го анализира от гледна точка на няколко ключови аспекта: изходния научен пейзаж, макроикономическата стабилизация и мястото на Агенцията за икономическо прогнозиране и развитие (АИПР), монетарната политика и ролята на БНБ, икономическата история и икономическата култура, кризата и нейните уроци и поуки.

В доклада са открити няколко пласта на изходния научен пейзаж на старта на прехода, в т.ч. идеологическия пласт (институциите, промяната в партийната риторика), традицията на икономическото реформаторство, изследване на капиталистическата (развита пазарна) икономика; различните форми на по-позитивно познание, убежища – математически, статистически изследвания; експертния слой на познание в държавния апарат (например в БНБ); прокарване на различни външни влияния от Изтока и Запада (например баланса на междуотрасловите връзки, пренесен едно към едно от западната икономическа мисъл) и т.н. Авторът разглежда идеологията на „шоковия преход“ или „шоковата терапия“ от 1990 г. като очаквана революция и изтъкна, че това е била една романтична визия за бъдещето, при която е подценено значението както на промяната в собствеността, така и на институционалните и структурните промени, които трябва да бъдат направени.

По-нататък доц. Аврамов се спря на изследванията на макроикономическата стабилизация, като очерта водещите изследователски линии (каноничен стабилизационен модел, хибридни форми, икономика на трансферите и др.) и проследи ролята и еволюцията на АИПР - от функции по статистическо описание на трансферите към изпълнение на аналитични задачи, вкл. по евроинтеграцията (след 1994-1995 г.).

Авторът представи също развитието на монетарната политика по време на прехода, вкл. първите сондажи за монетарната система, стъпките към въвеждането на паричен съвет и неговия смисъл в контекста на макроикономическата стабилизация. Проследявайки еволюцията на БНБ и промяната в нейните функции, той подчерта, че високата репутация на БНБ е свързана с нейните пасивни функции, докато тя се е сринала при единствената ѝ активна функция – банковия надзор.

Доц. Аврамов отбеляза значението на икономическата история като рамка, която дава възможност за анализ в дълбочина, за търсене на обяснения в едно по-отдалечено минало. Във връзка с това обяснението на проблемите в българската

пазарна икономика трябва да се търси още в годините преди 1944 г. Според него основният въпрос на сегашния етап е към коя Европа се стремим, какво да вземем от Европа. За България Европа винаги е била едно идеализирано пространство на ред, права и хомогенизирано благосъстояние. Една метафора за модерност, образ на нещо, което България не е. Но Европа има различни лица и всяка присъединяваща се държава намира това, което е най-подходящо за нея. От наша страна се търсят по-скоро пари, отколкото ценности и пазарни принципи. По този начин еврофондовете насърчат мързеливо поведение.

Накрая авторът подчерта, че преходът в началото е изглеждал като рязка прекъснатост с миналото, но той е преди всичко история на континуитет и инерция в икономиката, а не революция. Това не е *преход*, а поредица от преходи. Алтернатива не е имало, други възможност за българското общество не е имало – постигнали сме това, което сме могли да постигнем, предвид дългата ни история. Тези преходи са моделирани от различни борби на интереси, чието основно съдържание е пренареждане на хора, пари, активи и пасиви в обществото, а не съревнование на идеи и промяна на парадигми.

По отношение на сегашния научен пейзаж доц. Аврамов изтъкна, че една от основните му характеристики е безкрайната мобилност вследствие членството в ЕС и глобализацията, както и възможността отделни личности да приложат своя талант навсякъде по света.

В доклада си „Българската икономика в криза: причини и решения“ проф. д-р ик. н. Гарабед Минасян (ИИИ-БАН) разгледа специфичните характеристики („анатомията“) на кризата на българската икономика, нейните причини на макро- и на микроикономическо равнище, както и факторите и възможностите за изход от кризата. Той очерта състоянието на основните макроикономически показатели (БВП, БВП на човек от населението, инвестиции, ниво на безработица, заетост, равнище на номиналните заплати, инфлация, лихвени проценти, банкови депозити и т.н.) и тенденциите в тяхното развитие и на тази основа направи изводи относно възможностите за ускоряване на икономическия растеж. Според него икономическият растеж е немислим при: (1) ниска инвестиционна активност; (2) замръзнала кредитна динамика; (3) свито вътрешно потребление; (4) дефлационна тенденция.

Във връзка с това в доклада са поставени два основни въпроса: *защо* е така и (по-важното) *докога* - обречена ли е България да бъде вечният опашкар в ЕС? Според изследването причините за трайните и задълбочаващи се икономически неблагоприятия трябва да се търсят най-малко в две области: в макроикономическото управление и на микроикономическо равнище.

Задачата на *макроикономическото управление* е да осигури необходимите условия за разгръщане на частната инициатива и постигане на траен икономически растеж. Основен фактор за икономическия растеж е инвестиционната активност, за която са необходими *социално-икономическа устойчивост, институционална стабилност и предвидимост* на развитието на социално-икономическите процеси.

Проф. Минасян посочи следните основни дефекти на макроикономическото управление:

- некачествено и дирижирано действие на основни институции на народно-стопанско равнище, което отблъсква инвеститорите с всички произтичащи от това неблагоприятни икономически последици;

- честа и нерядко хаотична промяна на икономическото законодателство;

- макроикономическото управление не съумява да стимулира развитието на отрасли, които са в състояние да изтеглят цялата икономика – т.нар. *ключови отрасли*;

- подготовката на съвременни специалисти в България е на незадоволително и ниско равнище и продължава да се влошава.

За поддържането на неблагоприятните икономически особености допринася и спецификата на микроикономическото развитие, която се изразява основно в следното:

- незадоволително равнище на управление на финансите в предприятията. Акумулираните свободни финансови ресурси се поддържат предимно (и принудително) в банковата система, което поражда рискове за злоупотреба (пример - КТБ!);

- две крайности при управлението на производствените структури:

- сляпо следване на утвърдената производствена номенклатура без оценка на промените в търсенето (предимно при големите предприятия);

- съществуване „ден за ден“, стремеж към запълване на празноти в предлагането без средносрочна и дългосрочна оценка на промените в търсенето (предимно при микро- и малките предприятия);

- ясно изразен дефицит на дългосрочни оценки и на дългосрочна визия при микроикономическото управление.

В заключение проф. Минасян изтъкна, че продължаващото незадоволително състояние на българската икономика е следствие преди всичко от ендогенно действащи фактори и се дължи на слабости на управлението както на макроикономическо, така и на микроикономическо равнище. Образователната система произвежда некачествен продукт, който е в основата на недоброто социално-икономическо управление на страната. Това важи както за лицата, ангажирани с макроикономическото управление, така и за управленския състав на микроикономическо равнище.

Подобряването на социално-икономическия статус на България в европейското семейство е задача и отговорност на целия български народ. В това отношение мястото и ролята на интелигенцията е изключително решаваща и отговорна.

Доц. д-р Даниела Бобева (ИИИ-БАН) изнесе доклад на тема „Дебалансирана ли е българската икономика: отговорът на новия европейски механизъм за ранно предупреждение“. В него тя представи един съвършено нов инструмент за оценка на икономиката - Пакет 6 (*the Six Pack*) на ЕС, който засега не е изследван от българските учени. В контекста на този механизъм за ранно предупреждение възникват следните въпроси:

- Дебалансирана ли е българската икономика?

- Еволюират ли дисбалансите преди и след кризата?

• Може ли Таблото с индикатори да предскаже криза в българската икономика?

• Какво могат да направят правителствата за намаляване на дисбалансите?

В търсене на отговор на тези въпроси в доклада се коментира информацията относно основните показатели, които характеризират външните и вътрешните дисбаланси:

За външните дисбаланси:

- баланс по текущата сметка (% от БВП, 3-годишна средна);
- нетна международна инвестиционна позиция (% от БВП);
- експортни пазарни дялове (5-годишни % изменения);
- реален ефективен валутен курс, дефлиран с ХИПС за 41 индустриализирани страни;
- номинални разходи за труд за единица продукция (3-год. % изменения).

За вътрешните дисбаланси:

• дефлиран индекс на цените на жилищните имоти (годишен % на изменение);

- кредит за частния сектор (поток % от БВП);
- публичен дълг (% от БВП);
- частен дълг като % от БВП;
- равнище на безработица (%; 3-год; средна);
- общо пасиви на финансовия сектор (годишен % на изменение).
- макроикономически дисбаланси 2004-2014 г.

В резултат от анализа на информацията доц. Бобева направи следните изводи:

1. Така конструираният комплекс от показатели в Таблото толерира балансиран, но слаб икономически растеж, неподходящ за догонващите икономики.

2. Основните дисбаланси в българската икономика са свързани с догонването и са типични за новите държави-членки на ЕС (България и Естония са най-дебалансирани икономики преди кризата).

3. Българската икономика е с висок и дебалансиран растеж преди кризата, но рисковете се намаляват от устойчивата фискална политика, ниския дълг и значителните ПЧИ. В този смисъл Таблото изпраща подвеждащи сигнали.

4. Кризата коригира значителна част от вътрешните и външните дисбаланси, включени в Таблото, но ниският икономически растеж поражда нови сериозни рискове пред икономиката по отношение на: устойчивост на фискалната позиция, забавяне на реформите, стабилност на финансовата система.

5. Механизмът за ранно предупреждение и последващият задълбочен анализ са полезно макроикономическо упражнение, но реалният ефект, който политиките могат да имат върху дисбалансите, е ограничен.

В доклада си „Фискална консолидация и социални императиви“ проф. д-р Йордан Христосков (ИИИ-БАН) разглежда типовете социална политика и факторите, които ги детерминират, и дискутира въпроса кой тип социална политика стимулира икономическия растеж. Той постави специален акцент на модела на либералната социална политика, който доминира от края на 70-те години на ХХ

век. Авторът подчерта, че посланията (наративите) на либералния модел са отдавна изхабени във времето и че този вид говорене, както и левият популизъм трябва да останат само в учебниците.

В контекста на либералния модел в доклада е представена сегашната европейска политическа рамка за фискална консолидация:

- Пакът за стабилност и растеж (GSP) - устойчиви публични финанси, вкл. структурни реформи в пенсиите, Шестият пакет (*the Six Pack*) - строга бюджетна дисциплина, контрол върху публичните разходи и намаляване на дълга;
- Откритият метод за координация – Лисабонската стратегия, ежегоден преглед чрез „Пенсионен фиш“;
- „Европа 2020“ – устойчив, интелигентен и приобщаващ растеж, специфични национални цели;
- Зелена книга и Бяла книга – Програма за адекватни, сигурни и устойчиви пенсии; приоритети, гарантиращи адекватни и устойчиви пенсии в дългосрочен план;
- Европейски семестър и Специфични препоръки за страните (SCRs).

Проф. Христосков постави и въпроса за отношението „фискална консолидация - социални императиви“ и има ли златно сечение между тях. Той коментира необходимостта и значението на социалните трансфери, от една страна, и техният натиск върху консолидирания държавен бюджет, от друга, като подчерта, че политиката на фискална консолидация ограничава този натиск, но тя трябва да бъде провеждана само в определени социалнопоносими граници.

Обсъждайки какъв модел на социална политика е подходящ за България, проф. Христосков стигна до заключението, че добрата социална политика за България не е нито дясната, нито лявата (в класическия им смисъл), а адекватната социална политика и строгият, ясно регламентиран социален ред. Във връзка с това той подчерта необходимостта от ревизия на сегашните универсални социални мерки и от преход към мерки, съответстващи на профилите на бедността, като посочи, че такава социална политика може да бъде осъществена при следните условия:

- политически консенсус по всички мерки;
- широка обществена подкрепа;
- добра финансова, законова, институционална и информационна основа;
- строг социален ред.

Авторът дефинира социалния ред като „относително устойчива система от институции, модели на взаимодействие и поведение, способна да поддържа непрекъснато нарастване на стандарта на живот или най-малко да гарантира условията, които са важни за нашето съществуване“.

Според него глобалните въпроси на XXI век (бедност и социална изолация, военни конфликти и граждански войни, противоречия на верска и етническа основа, нарастващи маси от бежанци и икономически емигранти, международен тероризъм, глобални екологични проблеми и т.н.) изискват адекватни решения на глобално ниво. Във връзка с това икономическата наука трябва сама за себе си да намери отговор дали е в състояние да даде адекватни решения на тези

проблеми със сега известните икономически теории, сегашния понятиен апарат, сегашните икономически индикатори на макро- и микрониво и сегашните методи на анализи и прогнози.

Гл. ас. д-р Катерина Войческа (ИИИ-БАН и УНСС) представи доклада „Лихвите като градивен и обясняващ елемент на икономическите основи на обществото“, в който направи преглед на различните лихвени теории и на съответните подходи и модели за дефиниране на лихвата и формиране на лихвените проценти. Тя определи лихвата като предпоставка, елемент на активната парична политика, в крайна сметка – като постигане на икономическа сигурност.

Д-р Войческа представи основните характеристики на предкласическата лихвена теория, класическата лихвена теория, неокласическата лихвена теория според Кнут Виксел, теорията за заеманите средства, теорията за производителността на лихвата на Ойген фон Бюм Баверк. Тя наблегна на приноса на Ървинг Фишер, който усъвършенства теорията на Баверк и наблюдава спестяванията и инвестициите като детерминанти на лихвите. Според Фишер номиналните лихви се покачват заедно с ценовото ниво/ценово очакване (т.нар. ефект на Фишер).

В доклада си „Новата икономическа концепция за интелигентна специализация на Форе и концепцията за иновативност на националната икономика: общо и специфично“ *проф. д-р ик. н. Росица Чобанова (ИИИ-БАН)* подчерта практическата необходимост от нова концепция за развитие на националната икономика и представи основните характеристики (и по-конкретно техните цели и насоченост, прилики и различия) на две концепции - за интелигентна специализация на Форе и за иновативност на националната икономика.

Концепцията за интелигентна специализация на Форе разглежда възможностите и предизвикателствата за регионална иновация, като си поставя за цел да отговори на въпроса *от кои дейности един район би спечелил и би трябвало да се специализира в областта на НИРД и иновациите?* Концепцията се отнася до политиката и е процес на определяне и избор на приоритети, на области, където да се развият клъстери от дейности. Според Форе тази политика е политика на предприемачите. Докато при определяне на приоритети бизнес-стратегии са насочени обикновено към минимизиране на риска, интелигентната специализация подсказва друга стратегия - да се позволи на предприемачите да откриват правилните области на бъдещи специализации. Политиката за интелигентната специализация на Форе предполага насърчаването на научните изследвания и иновациите да става чрез приоритизиране и концентрация на ресурсите.

Концепцията за иновативност на националната икономика се отнася до обвързване на националната научна и иновационна политика с политиката на социално и икономическо развитие. Освен това става въпрос за случай, изключен от условията за осъществяване на концепцията на Форе - тя започва да се реализира в определен момент на развитие, когато има ангажираност по места и е постигната известна специализация. Основен проблем при концепцията за иновативност на националната икономика е дефинирането на иновационната политика с оглед на това, че провеждането на национална научна и иновационна политика трябва да е насочено към постигане на целите на развитие на обществото.

вото. В рамките на тази концепция научната политика на държавата определя приоритетните направления на научни изследвания, които ще се подкрепят от държавния бюджет.

В доклада на *проф. д-р Пламен Чипев (ИИИ-БАН; ПУ „Паисий Хилендарски“)* „Неокласическата парадигма и проблемът за „Фирмата“ е разгледан един сравнително „класически парадигмален“ проблем на икономическата теория – проблемът за теоретичното обосноваване на фирмата през призмата на корпоративното управление. Изборът на корпоративното управление за изходна точка на анализа се определя от това, че като набор от инструменти, правила и добри практики то е продукт на определени „дадености“ на фирмата и нейната среда, в т.ч.:

- прилаганите правни режими;
- корпоративната ѝ форма (в някои случаи е наричана компания, но смисълът е същият).

Същевременно корпоративното управление изисква разделянето на собственост от контрол вътре в корпорацията. Налага се изводът, че корпорацията има самостоятелна същност и че фактическата ѝ природа е сложна, т.е. има структура, развитие, многообразие на функционирането и т.н. Тези характеристики дефинират корпорацията извън основните предпоставки на стандартната (доминантна) икономическа теория.

Проф. Чипев направи преглед на особеностите на институционалната природа на съвременната корпорация. Той представи всички черти, изграждащи корпорацията като особена фирма, при която „обективизирането“, отделянето, независимото ѝ съществуване и функциониране е най-ясно и силно изразено спрямо „субекта“ (индивида или групата), които са я конституирали и структурирали в икономическото и социалното пространство.

Проф. д-р Стефан Петранов (СУ „Св. Климент Охридски“) изнесе доклад на тема „Съюз на капиталовите пазари - европейска утопия или реална възможност?“, в който се спря на инициативата на ЕК за създаване на съюз на капиталовите пазари като естествена стъпка след изграждането на банковия съюз. Процесът е насочен към постигане на по-добро посредничество между спестявания и инвестиции и повишен достъп до финансиране на европейските фирми, които от своя страна трябва да доведат до увеличаване на работните места и икономически растеж.

Авторът анализира сегашните слабости във функционирането на националните пазари и потенциалните ползи от бъдещия им съюз по отношение на осигуряването на допълнително финансиране за бизнеса и икономиката и формулира основните цели на създаването на Съюза на капиталовите пазари:

- подобряване на достъпа до финансиране за всички дружества на територията на Европа (по-специално МСП) и за инвестиционни проекти (например инфраструктурни);
- увеличаване и разнообразяване на източниците на финансиране, предоставено от инвеститорите в ЕС и по света;
- по-ефективно и ефикасно функциониране на пазарите, което позволява на инвеститорите да се свързват с онези, които както в национален, така и в международен план се нуждаят от финансиране на по-ниска цена.

Проф. Петранов представи плана за действие на ЕК в периода до края на 2015 и до 2019 г., както и основните приоритети в краткосрочен план. Той посочи съществуващите пречки (исторически, културни икономически, правни) пред създаването на такъв съюз и неговото бъдеще, като изтъкна, че има много трудности, но се полагат и много съществени усилия това да се случи, така че не може да се даде окончателен отговор на въпроса „невъзможен план или реална възможност за Европейския съюз и Съюзът на капиталовите пазари“.

Ас. д-р Едуард Маринов (ИИИ-БАН) представи доклад на тема „Външно-търговски отношения на държавите от Югоизточна Европа с Африка“, в който се спря на характеристики на търговските отношения на страните от Югоизточна Европа (ЮИЕ) с Африка. Основният фокус на доклада е търговията с държавите, включени в региони за сключване на Споразумения за икономическо партньорство (СИП) на ЕС. Анализирани е динамиката, стоковата структура и географското разпределение на търговията през периода 2003-2013 г., както и мястото на страните-членки на ЕС от Югоизточна Европа в търговските отношения на Съюза с регионите за сключване на СИП в Африка.

Въз основа на представеното в доклада изследване д-р Маринов направи изводи относно общите тенденции в търговските отношения на ЕС с африканските държави, като откри и някои специфични особености на външно-търговските връзки на страните от Югоизточна Европа. Той изтъкна, че има съществени разлики между тях и ЕС-28 относно динамиката на външно-търговските потоци и подчерта, че България заема едно от водещите места сред държавите от ЮИЕ в търговията с Африка.

В доклада си „Иконометричен модел на изменението на българския БВП по метода на разходите за крайно потребление“ ас. Недялко Несторов (ИИИ-БАН) представи резултатите от проведено изследване за моделиране на българския БВП по метода на разходите за крайно потребление. В изследването е апробиран нов подход за моделиране на БВП, чрез който биха могли да се решат част от възникналите иконометрични проблеми. Главната цел е да се оцени (моделира) ролята на компонентите на БВП по метода на разходите за крайно потребление като фактори за растежа му. Във връзка с това авторът посочи, че е необходимо да бъдат изпълнени две основни задачи: *първо*, решаване на проблемите около мултиколинearността на факторите с вноса; *второ*, изследване на ефекта върху БВП на главните му компоненти на базата на метода на разходите за крайно използване. Изследването се базира на данни, публикувани от НСИ в електронния му портал към 01.07.2015.

На основата на използваните иконометрични инструменти в изследването е изведен модел за влиянието на крайното потребление, бруто капиталобразуването, износа и вноса върху БВП и е представена възможност за оценка на едновременните ефекти на факторите върху вноса и върху БВП. Направен е изводът за по-значимата роля на крайното потребление спрямо износа като фактор за изменение на БВП.

В заключение авторът посочи, че резултатите могат да се използват в дискусиите относно възможностите за икономически растеж на българската икономика.

Докладът на *гл. ас. д-р Мария Коцева-Тикова* и *гл. ас. д-р Милкана Мочурова-Георгиева (ИИИ-БАН)* „Зелена енергия в България: политики и възможности“ обхваща основните аспекти и цели на политиката на зелена енергия в ЕС, както и състоянието и проблемите в развитието на алтернативни енергоресурси (ВЕИ) в България. Ситуацията в страната е коментирана във връзка с: ролята и мястото на регулаторния орган (КЕВР); приетия Национален план за действие за енергията от възобновяеми източници (НПДЕВИ) и очакваните резултати от неговото изпълнение; практиките в развитието на ВЕИ в България.

Авторите разглеждат взаимовръзката на политиките за ВЕИ с други политики, като подчертават, че политиките и инструментите не могат да функционират във вакуум. Необходими са условия и среда за успешното им прилагане, вкл. развит пазар и съответни институции за регулиране на пазара (институционален капацитет плюс добро управление). Във връзка с това те посочват редица „сенчести“ практики в развитието на ВЕИ в България, породени от правно-регулативни и политико-икономически конфликти между различните лобита в енергетиката и политико-икономическите кръгове около тях.

Основните изводи за ВЕИ сектора в България, направени в доклада, са:

- Сенчестите практики водят до хаотично развитие на сектора, инвестиции предимно в големи и средни проекти и спъват автентичното местно предприемачество;

- Липсват предпоставки за проявление на едно от основните предимства на ВЕИ, което се наблюдава в други европейски страни – възможността за децентрализирано собствено производство на енергия от домакинства и малки предприятия, което да спомага за намаляване на енергийната бедност, развитие на селските и други региони, за иновациите и т.н.

- Не се проявяват и очакваните предимства на производството от ВЕИ за околната среда поради изграждане на част от ВЕИ централите в нарушение на природозащитното законодателство.

В доклада на *доц. д-р Спартак Керемидчиев (ИИИ-БАН, Клуб „Икономика 2000“)* „Предприятието на бъдещето“ са представени основните тенденции и фактори, които обуславят насоките на бъдещото развитие на предприятието. Като ключови тенденции за предприятието на бъдещето са определени:

- новият етап в развитието на индустриалната революция;

- фрагментирането на производството и участието в световни вериги на стойността;

- ИКТ и промяната в инвестиционните приоритети;

- кризата на мотивацията на персонала.

След като разгледа трите етапа в развитието на индустриалната революция (прединдустриален, индустриален и слединдустриален), авторът очерта характеристиките на най-новия етап, свързани с масово използване на аутсорсинга, който е най-отчетливо изразен при автомобилното производство, потребителските стоки и телекомуникациите. Той представи данни за регионалната и глобалната фрагментация в европейската автомобилна индустрия, които показват увеличение на дела на добавената стойност, произведена извън основната страна през периода 1995-2008 г., както и новата концепция за нематериалните

активи, включваща компютъризирана информация, иновативна собственост и икономически компетенции.

В доклада е изследвана промяната в инвестиционните приоритети, обусловена до голяма степен от развитието на ИКТ, и е посочена тенденцията към преобладаване на инвестициите в нематериални спрямо материалните активи в най-иновативните икономики. Разгледани са две методологии за измерване на нематериалните активи - традиционна и по CHS (Corrado, Hulten, Sichel) метода, и са посочени разликите между тях. Изведена е тезата за криза в мотивацията на персонала, която изисква да се търсят принципно нови модели и инструменти за излизане от нея.

Доц. Керемидчиев изтъкна, че човешкият капитал става ключов за успеха на предприятието на бъдещето и затова трябва да се търсят нови мотивационни механизми, свързани с ИКТ, намаляване на работното време, създаването на нова работна среда и по-активното участие на персонала в корпоративното управление.

Темата на доклада на д-р Яница П. Димитрова (*Университет по библиотекознание и информационни технологии - София*) е „Модерни тенденции за развитието на компанията“. В него се разглеждат съвременните тенденции в развитието на организацията, свързани основно с нейната гъвкавост и адаптивност, способност да предефинира своите стратегии и да преминава на нови равнища на конкурентоспособност.

Авторът представи резултати от международни емпирични изследвания, както и от представително изследване на 1000 фирми, осъществяващи бизнес-дейност в България. Тя анализира предизвикателствата пред съвременната компания (ориентация към флексибилност и адаптивност; разнообразие – мултикултурализъм, съществуване в условията на прозрачност; промяна на корпоративна култура и комуникация (нови медии); промяна в отношенията „служители – организация“ и др.) и пред лидерите. В търсенето на възможности за тяхното преодоляване д-р Димитрова акцентира върху:

- управление на промяната, възприемане на идеята за промяна като константа;
- насърчаване на консенсуса и повишаване на привързаността към организацията;
- вдъхновение на членовете на организацията за следване и осъществяване на визията на организацията;
- лидерство – адаптивност, сътрудничество, възприемане на културното многообразие, създаване на партньорства и алианси, споделено лидерство.

Тя отдели специално внимание на развитието и управлението на корпоративната култура като съществен приоритет на съвременната компания.

В доклада си „Корпоративната социална отговорност в България“ доц. д-р Радостина Бакърджиева (*ИИИ-БАН*) разгледа стандарта ИСО 26 000:2010 – най-новия и актуален стандарт в съвкупния портфейл от стандарти на международната организация за сертификация (ИСО), фокусиран към социалната отговорност на организацията. Тя се спря на теоретичните аспекти на корпоративната социална отговорност, заложи в ИСО 26 000, както и на Указанията за социална отго-

ворност (2012 г.). С последните се дава обобщена дефиниция за социалната отговорност в широк смисъл, като „отговорност на организацията за въздействието на нейните решения и дейности върху обществото и околната среда чрез прозрачно и етично поведение...“, като устойчивото развитие и зачитането на интересите на заинтересуваните страни се открояват като фундамент на концептуалната рамка.

Доц. Бакърджиева посочи, че социалната отговорност в контекста на ИСО 26 000 е адресирана към голям брой организации и има изключително широк обхват. Тя изтъкна, че по същество това е много по-широко понятие от корпоративната социална отговорност на компаниите съгласно дефиницията на Европейската комисия.

В доклада са представени и основните принципи на социалната отговорност според ИСО 26 000, както и основните теми, които включва стандартът. За разлика от другите ИСО стандарти, ИСО 26 000 не изисква сертификация. По своята същност това е стандарт за самооценка на социалната отговорност на организациите в широк смисъл. Стандартът залага на ново възприемане на социалната отговорност на организациите, дефинира значими теоретични постановки относно теоретичната същност на социалната отговорност, нейните основни принципи и форми на отчитане.

Проф. д-р Искра Белева (ИИИ-БАН) изнесе доклада „Социално-икономически предизвикателства на XXI век и пазарът на труда в България“, в който се изследва въздействието на някои основни предизвикателства на XXI век върху трудовия пазар като: застаряването на населението и демографския срив у нас; засилените емиграционни движения и мащабни миграционни вълни, идващи от Изтока и насочени към Западна Европа, но преминаващи през България; нарастващото неравенство в света и в страната в частност, динамичните научно-технологични промени и изискванията към знанията и уменията на работната сила, структурните изменения в световните продуктовете пазари и техните отражения върху българската икономика.

Проф. Белева се спря на въпросите доколко българският трудов пазар отговоря на тези предизвикателства и до каква степен те могат да задълбочат основните дисбаланси между търсене и предлагане на труд; каква е готовността на институциите да отговорят чрез адекватни политики на новите условия. Анализирайки предизвикателствата пред пазара на труда, тя представи данни и сравнителни оценки за тяхното състояние и прогнози за развитие, както и възможните политики и решения на тези проблеми, като се спря подробно на:

- демографската криза и нейните отражения върху пазара на труда в България;
- миграцията и движението на работната сила в началото на XXI век;
- увеличаването на неравенството в доходите и в достъпа до нематериални блага и услуги;
- динамичните технологични промени и новите изисквания към знанията и уменията на работната сила
- промените в структурата на българската икономика и преразпределението на работната сила.

В заключение проф. Белева постави въпроса доколко прилаганите политики са успешни и какво може да се направи още от управляващите за постигане на позитивни решения.

В доклада си „Социалното предприемачество – концепции и възможности за реализация в социалната сфера“ доц. д-р Л. Векова (ПУ „Паисий Хилендарски“) разгледа основни концепции за социалното предприемачество, фактори и предпоставки за неговото развитие, както и основните акценти - специфичен вид стопанска дейност на юридическите лица с нестопанска цел, която се отличава с изразен социален ефект, специфично предназначение на стопанската дейност и особена целева група. Тя представи възможностите за развитие на социалното предприемачество в България, които се очертават основно по линия на ОП „Развитие на човешките ресурси“ за периодите 2007-2013 и 2014-2020 г. (Приоритет 5 „Социално включване и насърчаване на социалната икономика“).

Възприетите и съществуващи форми на социални предприятия в България включват нестопански организации, които:

- осъществяват стопанска дейност и използват приходите за подкрепа на социалната мисия на организацията;
- осигуряват заетост на хора в неравностойно положение (хора с увреждания, малцинства и др.) или предоставят услуги за обучение и развитие на трудови умения;
- предоставят социални услуги.

Накрая доц. Векова посочи някои основни проблеми пред социалното предприемачество в България, както и възможности за тяхното решаване (законодателно регламентиране, юридическо признаване, единна нормативна регламентация, данъчни облекчения, облекчени процедури за европейско финансиране, информационно обезпечаване и др.).

Проф. д-р Георги Шопов (ИИИ-БАН; Клуб „Икономика 2000“) изнесе доклад на тема „Социални реформи в България – примери, предпоставки, изследвания“, в който е направен преглед на социалните реформи у нас през периода 1990-2015 г. Основните изводи и оценки относно реформирането на системата за социална защита и в частност на целевото социално подпомагане на населението след 1990 г. в доклада са направени, като е приложена типологизацията на периодите на икономическо развитие, използвана от научен колектив на ИИИ-БАН. Изследвани са политическите и икономическите предпоставки за предприемане на реформи и са представени изводи относно възможността научните изследвания да влияят върху реформирането на социално-икономическите политики. Разгледано е развитието на най-старата и основна схема за целево социално подпомагане - тази за месечно социално подпомагане, или т.нар. програма за гарантиран минимален доход (ГМД). Дискутира се въпросът дали тази програма е изпълнявала и изпълнява „чисти“ социалнозащитни функции, или е била подчинявана и остава подчинена и на други политически цели. Ключовите промени в развитието на целевото социално подпомагане са систематизирани и обобщени в „карта на промените“ по периоди в икономическото развитие.

Авторът представи и основните изводи и оценки за развитието на целевото социално подпомагане (програмата за ГМД) по отношение на:

- дизайн на програмата;
- предизвикателствата при разработване и утвърждаване на този дизайн (избор на модел; първоначално определяне на величината на ГМД; въвеждане на механизъм за антиинфлационна защита на ГМД; разработване на система от коригиращи коефициенти/проценти);
- адаптирането на целевото социално подпомагане към промените в макроикономическата среда;
- взаимната допълняемост на програмата за ГМД и активните политики на пазара на труда.

Проф. Шопов подчерта, че прилаганите подходи за социално подпомагане имат своя потенциал и роля, но те визират следствията (безработицата, бедността), поради което могат да постигат ограничени резултати. Проблемът с безработните бедни е породен от по-фундаментални фактори, като в това отношение специално внимание трябва да се обърне на образованието.

Като втори акцент в доклада се разглежда въпросът за *моста* между научни изследвания и политики, между изследователи и политици. Според автора радикалните реформи (вкл. намеренията за тях) отварят широк „политически прозорец“ за изследователите и увеличават търсенето на тяхната научна експертиза. Участието на изследователите в реформите е по-изразено в началните фази на политическия цикъл – при идентификацията на проблемите, избора на алтернативи и дизайн на реформите, и по-малко – при реализацията на политиките. Съществен проблем на това сътрудничество остава проблемът с езика, на който говорят двете страни. Добре е при липса на национален план за изследвания, априорно свързан с намерения за реформи, изследователите да следват собствен план за изследвания, като по този начин се осигурява изпреварващо натрупване на знания и идеи.

Накрая проф. Шопов обобщава, че въз основа на очертавания завой в дизайна на програмата, продължителното замразяване на размера на ГМД, ограничаваш достъпа на нуждаещи се лица и семейства до месечни помощи, както и досегашната слабост на активиращите мерки реално да „измъкнат“ бедните от капана на бедността, има основания да се твърди, че този елемент на социалното подпомагане изпълнява защитните си функции много ограничено и по-скоро се използва като политически параван и особен вид „социална анестезия“.

Академичният форум беше закрит от доц. Сп. Керемидчиев. Той благодари на всички участници за представянето им и пожела духът на форума да продължи да ги вдъхновява за нови изследвания и инициативи.

Докт. Константин Константинов, Мария Георгиева